

prof. dr hab. Hubert Królikowski
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych

RECENZJA

rozprawy doktorskiej na temat:

Sytuacja geostrategiczna Stanów Zjednoczonych i Chin

na Zachodnim Pacyfiku i w Eurazji

a amerykańska koncepcja wojny powietrzno-morskiej

opracowanej przez **mgr Jacka Bartosiaka**

pod kierownictwem naukowym

prof. dr. hab. Bogdana Góralczyka

1. Wybór i uzasadnienie problematyki badawczej rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska zatytułowana *Sytuacja geostrategiczna Stanów Zjednoczonych i Chin na Zachodnim Pacyfiku i w Eurazji a amerykańska koncepcja wojny powietrzno-morskiej*, w zamyśle Autora mgr Jacka Bartosiaka, ma na celu dokonanie analizy obecnie wdrażanej, na podstawie różnych decyzji oraz dokumentów zarówno w wymiarze politycznym jak i wojskowym, ale także finansowo-budżetowym, koncepcji militarnej Stanów Zjednoczonych. W ocenie Autora niesie ona poważne konsekwencje dla napiętej sytuacji w regionie Azji Wschodniej i Zachodniego Pacyfiku, szczególnie w kontekście wyłaniającej się architektury bezpieczeństwa ze stopniowo słabnącą pozycją Stanów Zjednoczonych.

Obecna sytuacja strategiczna i wybór, przed którym stoją władze Stanów Zjednoczonych, są wielkim testem dla politycznych elit w Waszyngtonie. Jak pisze Jacek Bartosiak w swoim eseju: *Samo postawienie w ten sposób sprawy kwestionuje ich postrzeganie sytuacji na świecie, dodatkowo wzmocnione w sumie niedawną supremacją USA po zakończeniu zimnej wojny. Amerykanie będą musieli przetrwać nie tylko swoje przywiązanie do Bretton Woods II, konsensusu waszyngtońskiego, MFW i Banku Światowego i własnej roli w Azji oraz w gospodarce światowej, lecz także do kwestii liberalizmu*

gospodarczego, demokracji i zachodniego rozumienia praw człowieka. Do własnego przekonania, iż są „miastem na wzgórzu” i własnej wyjątkowości oraz roli na świecie. Fundamentalne pytania będą musiały być zadane w sprawie własnych sił zbrojnych i zdolności do projekcji siły w relacji do sił innych mocarstw. Pytania już nie mocarstwa bezsprzecznie dominującego nad wszystkimi, ale jednego z wielu w systemie, nawet jeśli pojedynczo wciąż najsilniejszego. Amerykanie będą zmuszeni do zdefiniowania wąskiej grupy interesów, których nie będą mogli odpuścić, a pogodzić się z wynegocjowaniem innych, których do tej pory strzegli i które uważali za w pełni uprawnione. To bardzo trudna droga dla supermocarstwa, które przed I wojną światową sięgnęło po prymat gospodarczy, nie musząc brać udziału w koncercie mocarstw lub w grze równych graczy w systemie.

Powyższe ćwiczenie się przyda, nawet jeśli nie powstanie formalnie koncert mocarstw w Azji, a Chiny siłą rzeczy, albo, jak to ujął Kissinger, dzięki „niewidzialnej ręce” uzyskają koncesje i nowy status kosztem Amerykanów. Brak stosownej refleksji i dostosowania się może przemienić rodzącą się konfrontację strategiczną w nową zimną wojnę, tym razem amerykańsko-chińską, ta zaś łatwo może przerodzić się w wojnę gorącą. A warto pamiętać, że Chiny są znacznie potężniejsze w relacji do swoich potencjalnych przeciwników, niż były nazistowskie Niemcy czy Związek Sowiecki¹. Stany Zjednoczone interweniują niemal nieustannie w którejś części globu od końca drugiej wojny światowej. Takie działania wymagają utrzymywania potężnych sił zbrojnych, zdolnych do prowadzenia określonych operacji, to z kolei pochłania sporą część budżetu. W interesie Chin jest akumulacja zasobów gospodarczych bez ściągania na siebie specjalnej uwagi Stanów Zjednoczonych. Takiemu podejściu sprzyjały wojny w Afganistanie i Iraku podjęte przez prezydenta Georga W. Busha a obecnie zaangażowanie przeciw Państwu Islamskiemu oraz konflikt na Ukrainie. W przypadku tych dwóch ostatnich istotną rolę odgrywa Rosja, bezpośrednio interweniując na Krymie i w Donbasie oraz w Syrii. W dłuższej perspektywie prawdopodobnie Europa będzie tracić na amerykańskim zwrocie ku Azji. To z kolei może pociągnąć za sobą spadek wartości NATO jako sojuszu polityczno-militarnego. Czy dla Waszyngtonu ważniejszymi sojusznikami będą Japonia, Indonezja czy Wietnam? To wszystko powoduje, że temat podjęty w rozprawie doktorskiej przez mgr Jacka Bartosiaka jest frapujący, aktualny i warty poddania procesowi naukowemu.

¹ J. Bartosiak, *Czy koncert mocarstw uchroni nas przed III wojną światową?*, na: <http://www.nowakonfederacja.pl/czy-koncert-mocarstw-uchroni-nas-przed-iii-wojna-swiatowa/> (dostęp 21.05.2016).

2. Metodologia i warsztat rozprawy doktorskiej

Przyjęta przez mgr Jacka Bartosiaka metodologia została oparta o tzw. szkołę realistyczną w stosunkach międzynarodowych towarzyszącą oczywistemu wymiarowi geopolitycznemu i geostrategicznemu tak istotnym w rywalizacji Stanów Zjednoczonych i Chin na Zachodnim Pacyfiku i Wschodniej Azji.

Problem badawczy określony przez Pana J. Bartosiaka sprowadza się do oceny oraz wykazania na podstawie rozlicznych przesłanek, iż wdrażana koncepcja wojny powietrzno-morskiej obarczona jest niedociągnięciami przede wszystkim pod kątem wymogów strategicznych i geopolitycznych, jakie stawia się przed tego rodzaju planami. Pod znakiem zapytania, zdaniem Autora, stoi możliwość osiągnięcia przekonującego zwycięstwa w wojnie z Chinami w tzw. pierwszym i drugim łańcuchu wysp, brak jest wskazania konkretnego celu wojny i momentu zakończenia konfliktu, brak jest skorelowania metody z realiami gospodarczymi regionu jak i zglobalizowanego świata, koncepcja ma charakter eskalujący, bez możliwości kontrolowanej deeskalacji, nie określona jest w niej rola Rosji, która z racji potencjału i geografii jest też istotnym czynnikiem.

Problem badawczy, współgra z celem badań, którym: *jest próba opisanie rozpoczynającego się okresu rywalizacji mocarstw na Zachodnim Pacyfiku i w Eurazji oraz zarazem wytłumaczenia jej przyczyn i przejawów, wskazania stałych odwiecznych prawidłowości oraz zmiennych bieżących uwarunkowań, wynikających z prawideł klasycznie rozumianych geopolityki i geostrategii.* Autor pracy postawił sobie też za cel przybliżenie wymiaru militarnego rywalizacji, czyli nowoczesnej sztuki wojennej wraz z hipotetycznym przebiegiem ewentualnej przyszłej wojny. W tym celu opisał koncepcję wojny powietrzno-morskiej z jej najważniejszymi elementami składowymi, takimi jak: nowoczesna bitwa zwiadowcza, rywalizacja o dominację nad systemem świadomości sytuacyjnej przeciwnika, charakterystyka symetrycznego pola walki. Odnosił się też do kwestii tzw. rewolucji w sprawach wojskowych, przyszłości sztuki wojennej, zwłaszcza na morzu i w powietrzu oraz przestrzeni wirtualnej.

Metody i narzędzia badawcze, którymi posługiwał się Autor, to: lektura różnorodnych opracowań i dokumentów, w tym raportów instytucji zajmujących się planowaniem strategicznym i militarnym, osobisty kontakt autora z osobami odpowiadającymi za koncepcję, analiza wydarzeń w regionie, oraz prognozowanie strategiczne według systemu Delphi.

Układ recenzowanej dysertacji jest logiczny i wynika z założeń pracy określonych we wstępie. Praca mgr J. Bartosiaka składa się z jedenastu rozdziałów. Rozdział pierwszy

koncentruje się na omówieniu pojęć i zagadnień kluczowych dla pracy, czyli: geografia, geopolityka, geostrategia, potęga morska i potęga lądowa, Rimland i Heartland.

Drugi rozdział jest poświęcony wielkiej strategii Stanów Zjednoczonych w XIX i XX wieku oraz historii ekspansji Stanów Zjednoczonych i wpływów tego państwa w ciągu ostatnich dwustu lat. Sporo miejsca zajął w nim opis uwarunkowań geopolitycznych sukcesów Stanów Zjednoczonych oraz rola w tym sukcesie wysuniętej obecności, poza kontynent macierzysty, marynarki wojennej jako trzonu amerykańskich sił zbrojnych i fundamentu zdolności do projekcji siły na obszarach odległych od brzegów własnego państwa.

Kolejny rozdział, trzeci, dedykowany jest tytułowej koncepcji wojny powietrzno-morskiej.

W rozdziale czwartym Autor zajął się analizą rosnącej potęgi wojskowej Chin w regionie oraz nowoczesną sztuką wojskową na coraz bardziej symetrycznym polu walki, porównał w nim też trendy w kształtującym się nowym układzie sił.

Rozdział piąty skoncentrowany jest na zagadnieniach operacyjnych wojny powietrzno-morskiej w teatrze wojskowym Oceanu Indyjskiego, roli Cieśnin Indonezyjskich, Australii oraz znaczenia ewentualnych morskich działań peryferyjnych. Szczegółowo przedstawiona została chińska strategia Sznura Pereł, czyli budowy baz w basenie Oceanu Indyjskiego i utrzymania dzięki nim morskich linii komunikacyjnych prowadzących do Chin.

Następny szósty rozdział prezentuje krytykę koncepcji wojny powietrzno-morskiej w wymiarze strategicznym i operacyjnym oraz różne wersje eskalacji ewentualnego konfliktu zbrojnego.

Rozdział siódmy wprowadza czytelnika w fenomen wzrostu potęgi Chin i nieznaną porównań historycznych drogi do pozycji supermocarstwa rozpoczętej przez Denga Xiaopinga w końcu 1978 r., przyspieszonej po włączeniu przez niego Chin w procesy globalizacyjne w początkach 1992 r. Została tutaj też dokonana analiza fundamentów siły gospodarki Chin i ogólnej potęgi Państwa Środka, prognoza przyszłości oraz sposób w jaki rosnąca potęga spowodowała narastanie rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi.

Kolejny z rozdziałów, ósmy, omawia rozpoczętą lądową ekspansję wpływów politycznych i gospodarczych Chin jako manewru geostrategicznego „od morza w kierunku Europy poprzez masy lądowe Eurazji”, czyli inicjatywę Nowego Jedwabnego Szlaku oraz konsekwencje geopolityczne w trójkącie Chiny-Stany Zjednoczone-Rosja. Autor przedstawił też perspektywę zbudowania nowego ładu światowego z odwróceniem zależności szlaków komunikacyjnych kontrolowanych z morza na rzecz tych kontrolowanych z lądu, co mogłoby,

jego zdaniem, zmienić fundamenty systemu światowego powstałe po dokonaniu wielkich odkryć geograficznych, a ukształtowane w dobie kolonizacji.

Rozdział dziewiąty zatytułowany *Stary i nowy ład oraz niepewna przyszłość* analizuje reakcję Stanów Zjednoczonych na zachodzące zmiany. Opisane są tutaj różne modele strategicznej obecności, w tym opcja częściowego wycofania z Eurazji, pełnego powrotu do izolacjonizmu i z drugiej strony też strategia Chin.

Następny z kolei rozdział dziesiąty dotyczy obszarów potencjalnej eskalacji rywalizacji chińsko-amerykańskiej, takich jak: Morze Południowochińskie, Morze Wschodniochińskie, Tajwan. Przedstawia też różne przejawy obecnej i przyszłej rywalizacji walutowo-finansowej Stanów Zjednoczonych i Chin o dominację w handlowym i finansowym systemie światowym.

Rozdział jedenasty *Lekcje historii* nawiązuje do błędów z przeszłości popełnianych przez przywódców, którzy działając w warunkach nasilającej się rywalizacji, podejmowali decyzje, które w wyniku eskalacji przeradzały się w otwarte wojny.

Całość zamykają niezłe skonstruowane zakończenie, glosariusz oraz dobrze dobrana i obszerna bibliografia.

W pracy Autor wykazał się bardzo przyzwoitym opanowaniem warsztatu naukowego. W pracy są oczywiście błędy literowe i stylistyczne. Na przykład w tytule rozprawy autor nie powinien używać skrótu USA, tylko podać pełną nazwę polską, czyli Stany Zjednoczone. Występuje tutaj też rozbieżność, w wersji wydrukowanej w tytule występuje skrót USA, zaś w wersji elektronicznej pełna polska nazwa państwa.

Niedociągnięcia te nie są jednak na tyle znaczące aby dyskwalifikować pracę.

Podsumowując pod względem metodologicznym i warsztatowym opracowanie Jacka Bartosiaka *Sytuacja geostrategiczna Stanów Zjednoczonych i Chin na Zachodnim Pacyfiku i w Eurazji a amerykańska koncepcja wojny powietrzno-morskiej* oceniam pozytywnie.

3. Merytoryczne wartości rozprawy doktorskiej

Mgr Jacek Bartosiak w recenzowanej rozprawie wykazał się nie tylko erudycją, ale też znawstwem tematu. Przeprowadzona szczegółowa analiza odpowiada na pytanie, czy tytułowa koncepcja wojny powietrzno-morskiej jest remedium na polityczne i strategiczne wyzwania dla Stanów Zjednoczonych, czyli odwrócenie niekorzystnej dla tego państwa tendencji w korelacji sił z Chinami na Zachodnim Pacyfiku w warunkach utrzymania pokoju w regionie, który od lat 70 tych XX wieku zapewnił okres niebagatelnej prosperity państwom tego regionu. Czy też może nie spełnia pokładanych w niej nadziei i nie jest w

stanie, z różnych przyczyn, sprostać realiom strategicznym w regionie i tym samym jest sama w sobie eskalującą napięcie wywołując słynny „dylemat bezpieczeństwa” (*security dilemma*) pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Chinami, co prowadzi często do złej oceny intencji i zdolności strony drugiej a w efekcie do wojny. Strategiczna konfrontacja o hegemonię jednocześnie uczyni państwa regionu zakładnikami konfrontacji ograniczając ich wybory i rozwój całego regionu.

Mgr J. Bartosiak, dwa z rozdziałów swojej pracy poświęcił wdrażanej aktualnie w Stanach Zjednoczonych koncepcji wojny powietrzno-morskiej na Zachodnim Pacyfiku, która ma na celu przywrócenie zdolności do projekcji siły w tak zwanym pierwszym łańcuchu wysp (Japonia, Riukiu, Tajwan, Luzon, Filipiny, Morze Południowochińskie). Na skutecznej projekcji siły oparta była po II wojnie światowej dominacja wojskowa i polityczna Stanów Zjednoczonych w regionie, a co za tym idzie architektura bezpieczeństwa w regionie. W ocenie Autora sytuacja ta ulega zmianie i obszar Azji Wschodniej oraz Zachodniego Pacyfiku wchodzi w okres napięć i niepewności wynikający ze wzrostu potęgi i oddziaływania na swoje otoczenie Chin przy relatywnym osłabieniu potencjału pozostającego do dyspozycji Waszyngtonu. Intensywna modernizacja Sił Zbrojnych Chin (szczególnie floty, lotnictwa i wojsk raketowych) oraz przyjęta strategia wypychania interesów amerykańskich z wód przybrzeżnych Azji Wschodniej oraz z azjatyckich szlaków komunikacyjnych (doktryna Monroe w wersji chińskiej) towarzyszą rosnącej potędze ekonomicznej Państwa Środka i oddziaływaniu politycznemu tego kraju na państwa regionu, w tym na państwa będące do tej pory sojusznikami Stanów Zjednoczonych.

Zdaniem J. Bartosiaka wdrażanie koncepcji wojny powietrzno-morskiej wymaga poważnych zmian w Pentagonie w wymiarze doktrynalnym, modernizacyjnym oraz wymaga reformy całokształtu myślenia o sposobie prowadzenia wojen, do jakiego Amerykanie przyzwyczaili się w okresie własnej światowej supremacji po II wojnie światowej, w szczególności na morzach i oceanach świata, która zależna była od niezakłóconego dostępu do baz wojskowych blisko sił głównych przeciwnika. Na niedopuszczeniu do umocnienia się wielkiego mocarstwa w euroazjatyckim rimlandzie opierała się w XX wieku się amerykańska tzw. wielka strategia. W konsekwencji ta kalkulacja zadecydowała o przystąpieniu Stanów Zjednoczonych do obu wojen światowych oraz do powstrzymywania Związku Radzieckiego po zapadnięciu „żelaznej kurtyny”. Stąd, w ocenie Kandydata do stopnia naukowego doktora, wraz ze wzrostem potęgi Chin sytuacja na Zachodnim Pacyfiku staje się bardzo niebezpieczna i może przekroczyć próg konfrontacji.

Autor słusznie zauważa też, że wdrażanie nowej koncepcji wymaga zmiany podejścia do prowadzenia amerykańskiej polityki w regionie w wielu wymiarach: rola Japonii i Australii, rola Korei Południowej, rola Filipin, Birmy i Wietnamu, rola Indonezji wraz z jej ciśnieniami. Autor jako istotne wskazuje, również kwestie celu, jaki może przyświecać Waszyngtonowi w wypadku ewentualnej nowej wojny na Pacyfiku.

Nowa koncepcja amerykańska jest odbierana w Pekinie jako wojskowa odsłona generalnej próby powstrzymania naturalnego wzrostu potęgi i statusu Chin w celu zachowania dotychczasowej architektury opartej o dominację Stanów Zjednoczonych. Stąd chińscy strategowie opracowują swoje własne strategie wobec amerykańskiego wyzwania oraz tzw. pivotu na Pacyfik. Elementy chińskiej reakcji - takie jak: strategia „Sznura Perła”, rola Japonii i Korei Południowej, Tajlandii, Australii, państw Azji Centralnej, Iranu, Ocean Indyjski, Szlak Jedwabny lądowy i morski, Indie, porozumienia gospodarcze, rola Rosji jako sworzni geograficznego łączącego Azję i Europę oraz dysponenta kluczowych surowców – zostały też poddane procesowi naukowemu w recenzowanej rozprawie.

W mojej ocenie mgr. Jacek Bartosiak w sposób jasny i konkretny odniósł się do zagadnienia, które określił w tytule recenzowanej rozprawy. Wywód naukowy jest jasny i zrozumiały mając na pierwszym miejscu za cel przekazanie wyników procesu badania, opisu i wyjaśniania sytuacji geostrategicznej Stanów Zjednoczonych i Chin na Zachodnim Pacyfiku oraz w Eurazji w odniesieniu do amerykańskiej koncepcji wojny powietrzno-morskiej. Wobec powyższego, pod względem merytorycznym, pracę mgr. Jacka Bartosiaka oceniam pozytywnie.

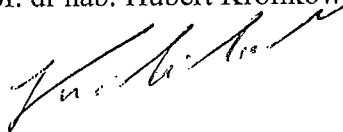
Wniosek końcowy

W wyniku dokonania całościowej oceny rozprawy doktorskiej Pana magistra Jacka Bartosiaka stwierdzam, iż prezentuje ona właściwy poziom metodologiczny i merytoryczny. Książka *Sytuacja geostrategiczna Stanów Zjednoczonych i Chin na Zachodnim Pacyfiku i w Eurazji a amerykańska koncepcja wojny powietrzno-morskiej* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje wiedzę teoretyczną Doktoranta w zakresie nauk o polityce, o bezpieczeństwie i studiów strategicznych. Mgr Jacek Bartosiak jest przygotowany do prowadzenia samodzielnego badań naukowych.

Wobec powyższego uznaję, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania i warunki określone w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Wnioskuje, zatem o dopuszczenie Pana magistra Jacka Bartosiaka do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Ze względu na zakres tematyczny oraz sposób przygotowania rozprawy zgodny ze standardami rzetelnego prowadzenia badań naukowych rozprawa autorstwa mgr Jacka Bartosiaka zasługuje na wyróżnienie i powinna ukazać się drukiem.

prof. dr hab. Hubert Królikowski

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Hubert Królikowski', written in a cursive style.